

KOPSAVILKUMS

1. Krievijas agresija Ukrainā un sekojošās sankcijas šobrīd ir kļuvušas par lielāko draudu Latvijas un arī visas pasaules ekonomiskajai attīstībai. Karš palēninās pasaules ekonomisko izaugsmi un palielinās inflāciju. Šī gada sākumā, kad valstis sāka pārliecinoši atkopties pēc pandēmijas krīzes, tika veidotas diezgan optimistiskas izaugsmes prognozes, kuras dažus mēnešus vēlāk bija būtiski jākorģē. SVF aprīlī samazināja savu janvārī publicēto pasaules ekonomikas izaugsmes prognozi par 0,8 %punktiem, paredzot globālās ekonomikas izaugsmi 3,6% apmērā¹. Arī Eiropas Komisija aprīlī samazināja ES un eirozonas IKP prognozi. Pašlaik tiek prognozēts, ka reālā IKP pieaugums 2022. gadā būs 2,7% gan ES, gan eirozonā, salīdzinot ar ziemā prognozēto 4,0% pieaugumu. Savukārt inflācijas prognozes ir augstākās ES vēsturē. ES inflācija 2022. gadā tiek prognozēta 6,8% apmērā pret ziemā prognozēto 3,9%, bet eirozonā gaidāma 6,1% inflācija, koriģējot 3,5% ziemas prognozi².
2. SVF prognozē, ka Krievijas ekonomika šogad saruks par 8,5%, bet Ukrainas par 35%. Karš var izraisīt badu lielā daļā attīstības valstu un patvēruma meklētāju pieaugumu ES. Enerģijas un tīra gaisa pētniecības centrs Somijā ir novērtējis, ka Krievija no gāzes un naftas eksporta iegūst gandrīz vienu miljardu USD dienā, savukārt Krievijas kara izdevumi sastāda ap 876 miljoniem USD dienā, tātad enerģijas eksports pilnībā un ar rezervi sedz kara izdevumus. Tas norāda uz iespēju, ka karš var būt ilgstošs ar attiecīgām ekonomiskām un fiskālām sekām.
3. Attīstītajās pasaules valstīs ir sācies ierobežojošas monetārās politikas periods, kas sevī ietver gan centrālo banku procenta likmju celšanu, gan centrālo banku bilances samazināšanu. ASV ir līderis šajā jomā, bet arī ECB ir devusi signālu par procenta likmju celšanu š.g. jūlijā un tai sekojošu aktīvu iepirkšanas pārtraukšanu. Šāda politika ir nepieciešama inflācijas samazināšanai, kas ir priekšnoteikums ilgtspējīgai un sabalansētai ekonomiskai izaugsmei. Tomēr procentu likmju kāpums visticamāk bremzēs ekonomisko izaugsmi un palielinās valstu parādu apkalpošanas izmaksas, it sevišķi valstīs ar augstu parāda līmeni. Latvijai gan šie riski ir salīdzinoši nelieli.
4. ES monetārās un fiskālās politikas veidotāju, proti, Eiropas Centrālā Bankas un Eiropas Komisijas rīcība augstas un pieaugošas inflācijas apstākļos ietver *ierobežojošo monetāro politiku* un *atbalstošo fiskālo politiku*. EK ir paziņojusi, ka Stabilitātes un izaugsmes pakta vispārējā izņēmuma klauzula būs spēkā arī 2023.gadā, dodot Eirozonas valstu valdībām lielāku elastību, veidojot nākošā gada budžetu. Šī ir unikāla situācija, kad monetārās un fiskālās politikas instrumenti ir savstarpēji pretrunīgi, tā ir izskaidrojama ar to, ka "gāzes" kara un cenu strauja pieauguma apstākļos valsts atbalsts, īpaši mazturīgiem iedzīvotājiem, ir vitāli nepieciešams.
5. 2022.gada pirmajā ceturksnī Latvija sasniegusi augstāko IKP pieaugumu Baltijā - 6,4% apmērā. Lietuvā pirmajā ceturksnī IKP pieauga par 4,6%, bet Igaunijā par 4,3%. Pirmā ceturkšņa rezultātam būs pozitīva ietekme IKP gada pieaugumā, kas recesijas gadījumā var palīdzēt saglabāt izaugsmi. Latvijas Banka jūnija sākumā, reaģējot uz 1. ceturkšņa izaugsmes rezultātiem, palielināja IKP prognozi no 1,8% uz 2,9%. Tomēr, neskatoties uz pārliecinošu ekonomikas atkopšanos, recesijas riski 2022. gada otrajā pusgadā un/vai

¹ World Economic Outlook, April 2022: War Sets Back The Global Recovery (imf.org)

² Spring 2022 Economic Forecast: Russian invasion tests EU economic resilience | European Commission (europa.eu)

2023. gadā Latvijā ir ļoti reāli. Kopumā kopš karadarbības sākuma Ukrainā Latvijas IKP prognozes šim gadam tika samazinātas teju uz pusi un svārstās ap 2%. Arī Eiropas Komisija šī gada aprīlī koriģēja Latvijas IKP prognozi, samazinot to no ziemā prognozētiem 4,4% uz 2%.

6. Ekonomikas noskaņojuma rādītāji liecina par sagaidāmu ekonomikas izaugsmes sabremzēšanos turpmākos ceturkšņos, īpaši būvniecībā un rūpniecībā. Sevišķs satraukums par kopējo ekonomisko situāciju un mājsaimniecību patēriņu turpmākos 12 mēnešos vērojams patērētāju ekonomiskā noskaņojumā, kas vairākos rādītājos ir zemāks par ilgtermiņa vidējiem rādītājiem. Vienīgā optimistiski noskaņotā nozare pašlaik ir mazumtirdzniecība, tomēr, kritoties patērētāju ienākumiem, arī šis noskaņojums var kristies.
7. Karadarbība Ukrainā un sankcijas pret Krieviju būtiski mainīja Latvijas eksporta apjomu uz Krieviju, Baltkrieviju un Ukrainu. Vēl 2021. gada pirmajā ceturksnī eksporta īpatsvars uz šīm valstīm kopumā veidoja 10%, bet jau šī gada pirmajā ceturksnī tas kritās līdz 7%. Eksporta apjoms sāka samazināties jau pirmajā ceturksnī un kritās par 7%, savukārt aprīlī eksporta apjoms uz šīm valstīm kritās par 33%. Pretēja situācija ir ar importu no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas, kas kopumā pirmajā ceturksnī pieauga par 77% (it īpaši no Krievijas par 113%) un arī aprīlī uzrādīja pieaugumu 14% apmērā.
8. Apjomīgāko koriģēšanu piedzīvoja Latvijas inflācijas prognozes. Šī gada jūnijā LB kāpināja 2022.gada inflācijas prognozi no 9,5% līdz 14,8%. Apstākļos, kad inflācijas cēloņi galvenokārt ir ārēji un galvenokārt piedāvājuma pusē, cenu kāpuma mazināšanas iespējas ir krietni ierobežotas. Atbalsts no valsts budžeta daļēji kompensēs enerģijas cenu kāpuma sekas, bet neietekmēs inflācijas cēloni.
9. Latvijas inflācijas līmenis ir viens no augstākajiem ES, maijā tas sasniedza 16,9%. Pieaugot enerģijas cenām un sākoties apkures sezonai, šī situācija var nonākt divās grūti kontrolējamās trajektorijās. Pieaugot mājsaimniecību izmaksām, pieaugs arī strādājošo spiediens kāpināt algas. Algām pieaugot, sāks palielināties pieprasījums, kas savukārt paaugstinās inflāciju. Rezultātā varētu veidoties inflācijas spirāle. Savukārt, ja iedzīvotāju ienākumi ilgstoši atpaliks no inflācijas un mazinās pieprasījumu, tas var novest pie reālo ienākumu samazināšanās, kas bremzētu ekonomikas izaugsmi. Pašlaik algu pieaugums atpaliek no inflācijas pieauguma. Pirmajā ceturksnī darba samaksa pieauga par 6,9%, bet inflācija par 9,2%.
10. Augstās inflācijas apstākļos valdībai būtu jādomā par atalgojuma politiku sabiedriskajā sektorā. No vienas puses atalgojums nedrīkst būt pārmērīgs, lai nestimulētu inflāciju, no otras puses, salīdzinot ar privāto sektoru, tam vajadzētu būt konkurētspējīgam, lai nesamazinātu tā kapacitāti.
11. Š.g. 25. maijā Fiskālās disciplīnas padome rīkoja augsta līmeņa ekspertu diskusiju "Augsto cenu fiskālā ietekme: scenāriji un izaicinājumi". Diskusijā tika apspriesti jautājumi par inflācijas draudiem, fiskāliem riskiem un iespējamiem risinājumiem enerģētikas jomā. Viens no diskusijas secinājumiem ir, ka pieaugošās inflācijas apstākļos valdības fiskālai politikai ir jāpaliek stimulējošai, saglabājot zināmus ierobežojumus, lai nepieļautu budžeta izdevumu nekontrolētu pieaugumu. Ar diskusijas kopsavilkumu var iepazīties FDP mājas lapā³.
12. Seminārā arī tika secināts, ka energoresursu cenu normalizācijai būs izšķiroša nozīme inflācijas pazemināšanā gan globāli, gan Latvijā. Tuvākā apkures sezona būs problemātiska gan uzņēmumiem, gan mājsaimniecībām. Gada sākumā mājsaimniecību enerģijas izdevumi tika samazināti, izmantojot tiešos valdības diskrecionāros atbalsta

³ Pieejams: <https://www.fdp.gov.lv/lv/media/3701/download>, skatīts 27/06/22

pasākumus. Tomēr jau šī gada rudenī patērētāju (mājsaimniecību un uzņēmumu) enerģijas tēriņi, visticamāk, būs krietni lielāki. Fiskālā politika būs jāveido pieņemot, ka augstas un iespējams svārstīgas enerģijas cenas saglabāsies ilgākā laika periodā. Tajā pašā laikā Latvijas ekonomikas prioritāte būs vietējās enerģijas ražošanas palielināšana un enerģijas avotu dažādošana, kas prasa apjomīgas investīcijas. Izlēmīgai rīcībai dabas gāzes piegādes nodrošināšanā par pieņemamu cenu būs izšķiroša nozīme Latvijas ekonomikas konkurētspējas saglabāšanā un iedzīvotāju labklājības veicināšanā. Optimāls risinājums būtu ilgtermiņa līgums par gāzes piegādēm, kas saskaņots ar Baltijas valstīm un Somiju. Arī Sašķidrinātās dabas gāzes (SDG) termināla celtniecība Latvijā ir apsverama opcija. Dabas gāzes loģistikas izaicinājumi pašlaik ir saistīti ar to, ka Latvija importē SDG caur Klaipēdas ostu, bet sakarā ar pieaugošo Polijas patēriņu, Latvijai šis piegāžu ceļš nav pietiekams, jo Lietuva kopā ar Poliju aizņem lielu daļu Klaipēdas jaudu. Neiegūstot gāzes termināli šogad un sakrītot nelabvēlīgiem apstākļiem, Latvijā var rasties priekšnoteikumi gāzes deficīta scenārijam. Īstermiņa galvenais mērķis ir nodrošināt pietiekamu fizisko enerģijas piegādi un, tā kā Krievija arvien vairāk enerģiju izmanto kā ieroci, ir jābūt izstrādātiem ārkārtas rīcības plāniem enerģijas piegādes pārrāvumu gadījumā.

- 13.** Latvija ir sagatavojusi un iesniegusi Eiropas Komisijai Stabilitātes programmu 2022. - 2025. gadam⁴, kas paredz 2,1% IKP pieaugumu, 8,5% inflāciju un Vispārējās valdības budžeta bilanci – 6,5% no IKP 2022. gadā. Tomēr realitātē situācija varētu būt daudz sliktāka, jo ekonomikas attīstību apdraud virkne risku. Starp galvenajiem riska faktoriem ir atzīmējami ģeopolitiskie apdraudējumi, enerģijas cenu straujš kāpums, energoresursu nepietiekamība, pieaugošās ražošanas izmaksas un piegādes ķēdes pārrāvumi.
- 14.** Situācijā, kad EK pagarināja fiskālās politikas elastības periodu, Latvijas atbalsta politikai ir jābūt samērojamai ar citu ES dalībvalstu atbalsta politikām, lai nepasliktinātu Latvijas uzņēmumu konkurētspēju. Tomēr jāņem vērā, ka jau 2021. gadā deficīta līmenis Latvijā (7,3% no IKP) ir bijis viens no lielākajiem ES. Arī šogad ir plānots augstākais budžeta deficīts ES (6,5% no IKP), īpaši ņemot vērā, ka aprēķinos vēl nav ņemta vērā energoresursu cenu pieauguma kompensāciju ietekme uz vispārējās valdības budžeta bilanci š. g. rudenī un 2023.gada ziemā. Eiropas Komisija savās rekomendācijās Latvijai norādījusi, ka Latvija nedrīkst palielināt budžeta bāzes izdevumus virs ekonomikas potenciāla izaugsmes. Vidējā termiņā varētu būt nepieciešama budžeta izdevumu konsolidācija, kas var palēnināt izaugsmi.
- 15.** Neskatoties uz augstajiem deficīta rādītājiem, Latvijai ir izdevies noturēt salīdzinoši zemu valsts parāda līmeni un labu reputāciju starptautiskos finanšu tirgos. Šim gadam prognozētais parāda līmenis ir 45,7% no IKP. Tā kā nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos ir straujš (š.g. 1. ceturksnī 19%), tas spēj nodrošināt parāda attiecību pret IKP pieņemamā līmenī. Kredītreitingu aģentūras uztur Latvijas kredītreitingu nemainīgi augstā līmenī (S&P Global A+, Fitch Ratings A-).
- 16.** Pieaugot inflācijai, turpinās pozitīva nodokļu iekasēšanas tendence. 2022. gada aprīlī un maijā, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgajiem mēnešiem, iekasētais nodokļu apjoms pieauga attiecīgi par 2% un 18%. Savukārt izdevumi pamatbudžetā aprīlī samazinājās par 11%, bet pieauga par 14% maijā. Sociālā budžeta izdevumi pieauga gan aprīlī (10%), gan maijā (14%). Kopumā šogad jūnija beigās konsolidētā budžeta bilance ir par vairāk kā 200 miljoniem eiro pozitīvāka nekā gadu atpakaļ šajā laikā.

⁴ <https://www.fm.gov.lv/lv/media/11080/download>

- 17.** Valdība ir apstiprinājusi Labklājības ministrijas informatīvo ziņojumu "Par atbalsta pasākumiem energoresursu cenu un vispārējās inflācijas pieauguma ietekmes mazināšanai mazaizsargātajām iedzīvotāju grupām", kas paredz, ka valsts atbalsts ir daļēji mērķēts uz mazaizsargātajām grupām un daļēji universāls visām mājsaimniecībām. Padome atzinīgi novērtē šo valdības soli energoresursu cenu pieauguma ietekmes samazināšanā, bet tomēr norāda, ka atbalsta pasākumu fiskālā ietekme var ievērojami pārsniegt prognozēto 350 miljonu eiro ietekmi uz budžetu grūti prognozējamo energoresursu cenu svārstību dēļ. Fiskālās disciplīnas padome aicina valdību izveidot integrētu informācijas datubāzi, kas palielinātu iespējas sniegt vēl mērķētāku atbalstu iedzīvotāju grupām ar dažādiem ienākuma līmeņiem.

ANALĪZES IZVĒRSUMS

1. Vispārējā situācijas attīstība

Krievijas agresija Ukrainā un sekojošās sankcijas šobrīd ir kļuvušas par lielāko draudu Latvijas un arī visas pasaules ekonomiskajai attīstībai. Karš palēninās pasaules ekonomisko izaugsmi un palielinās inflāciju trīs galvenajiem ietekmes kanāliem. Pirmkārt, augstākas cenas, it sevišķi uz pārtiku un enerģijas avotiem vēl vairāk palielinās inflāciju, kas samazinās ienākumu vērtību un attiecīgi samazinās globālo pieprasījumu. Otrkārt, kaimiņvalstis cietīs no pārrautajām piegāžu ķēdēm un tirdzniecības saitēm, kā arī bēgļu plūsmām, kas prasīs papildus izdevumus. Treškārt, lielā nenoteiktība samazina uzņēmēju konfidenci un aktīvu cenas, un palielina kapitāla aizplūdes draudus. SVF prognozē, ka Krievijas ekonomika šogad saruks par 8,5%, bet Ukrainas par 35%. Karš var izraisīt badu lielā daļā attīstības valstu. Enerģijas un zemas tīra gaisa pētniecības centrs no Somijas ir novērtējis, ka Krievijas – Ukrainas kara pirmajās 100 dienās Krievija no gāzes un naftas eksporta ir ieguvusi 97 miljardus USD, tātad gandrīz vienu miljardu USD dienā⁵. Ķīna bija vislielākais energoresursu importētājs no Krievijas. Vācija otrajā vietā, ar neredz mazāku apjomu. ES daļa šajos Krievijas eksporta ienākumos bija 61%. Tomēr ir iezīmējusies pozitīva tendence Krievijas gāzes un naftas eksporta ienākumiem nedaudz samazināties, jo lielākie ienākumi bija martā. Ziņojums arī novērtē, ka Krievijas kara izdevumi sastāda ap 876 miljoniem USD dienā, tātad enerģijas eksports pilnībā un ar rezervi sedza kara izdevumus. Tas norāda uz iespēju, ka karš var būt ilgstošs ar attiecīgām ekonomiskām fiskālām sekām.

Attīstītajās pasaules valstīs ir sācies ierobežojošas monetārās politikas periods, kas sevi ietver gan centrālo banku procenta likmju celšanu, gan naudas plūsmas samazināšanu centrālajām bankām pārtraucot aktīvu uzpirkšanu vai pat sākot to pārdošanu. ASV ir līderis šajā jomā, bet arī ECB ir devusi signālu par procenta likmju celšanu š.g. jūlijā un tai sekojošu aktīvu iepirkšanas pārtraukšanu. Lai arī šī politika ir nepieciešama inflācijas mazināšanai, tā rada papildus apdraudējumus ekonomikai: i) kredīšanas izmaksu pieaugums bremzē privāto patēriņu un IKP pieaugumu, ii) var izraisīt strauju nekustāmo īpašumu cenu kritumu, kas atkal var satricināt finanšu sistēmu un mazināt privāto patēriņu, iii) var izraisīt aktīvu tirgus satricinājumu, iv) palielina valstu parādu apkalpošanas izmaksas, it sevišķi valstīm ar augstu parāda līmeni. Latvijai gan šie riski ir salīdzinoši nelieli.

Latvija ir sagatavojusi un iesniegusi Eiropas Komisijai Stabilitātes programmu 2022. - 2025. gadam⁶, kas paredz 2,1% IKP pieaugumu, 8,5% inflāciju, un VVBB – 6,5% no IKP 2022. gadā. Dokuments paredz Latvijas fiskālo politiku 2023. gadā veidot saskaņā ar ES fiskālās politikas vadlīnijām⁷, kas paredz, ka sākot ar 2023. gadu ir nepieciešams uzsākt pāreju uz kopumā neitrālu fiskālo pozīciju. Tomēr, ņemot vērā Krievijas agresijas izraisītās ekonomiskās konsekvences, maija beigās EK piedāvāja pagarināt izņēmuma klauzulas darbību arī 2023. gadā. Tas dotu iespēju valdībai pārstrādāt fiskālo politiku nākošajam gadam, ņemot vērā aktuālās ekonomiskās un fiskālās attīstības tendences, budžeta izstrādes procesā šī gada rudenī. Ar lielu varbūtību EK dos norādījumus nākošā gada fiskālo politiku veidot būtiski nepalielinot tekošos izdevumus, bet veicināt investīcijas, kā arī nodrošināt nabadzīgāko iedzīvotāju sociālo aizsardzību no energoresursu cenu pieauguma. Fiskālās disciplīnas padome, savā Uzraudzības starpziņojumā⁸ par Stabilitātes programmu, kopumā atbalsta FM piedāvāto fiskālo politiku, tomēr norāda uz augsto nenoteiktību un nepieciešamību koriģēt fiskālo politiku, ja to prasa ekonomiskā un fiskālā attīstība. Padome

⁵ *The Economist*, 2022. gada 18. jūnija izdevums, 7. lpp.

⁶ <https://www.fm.gov.lv/lv/media/11080/download>

⁷ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/com_2022_85_1_en_act_en.pdf

⁸ <https://www.fdp.gov.lv/lv/media/3673/download>

savā ziņojumā aicina valdību atbalsta instrumentus veidot labi mērķētus un izvairīties no vispārīgiem ekonomikas sildīšanas pasākumiem, kas vēl vairāk var palielināt inflāciju.

Finanšu ministrs Jānis Reirs analītiskā rakstā⁹ norāda, ka 2021. gadā Latvijā bija trešais lielākais budžeta deficīts, bet 2022.gadā, saskaņā ar ES dalībvalstu iesniegtajām Stabilitātes programmām Latvijā ir plānots lielākais deficīts ES. Ministrs aicina ministrijas būt ekonomiskām un nepieciešamos finanšu resursus prasīt tieši tik cik nepieciešams konkrētā mērķa sasniegšanai. Jānis Reirs aicina būt godīgiem un valsts finanšu palīdzību sniegt tiem, kam tas ir nepieciešams, nevis universāli visiem. Padome pilnībā pievienojas ministra viedoklim un jau vairākkārt savos dokumentus ir norādījusi uz nepieciešamību pēc samērīga un labi mērķēta atbalsta, kas vēl jo vairāk būs nepieciešams šī gada rudenī.

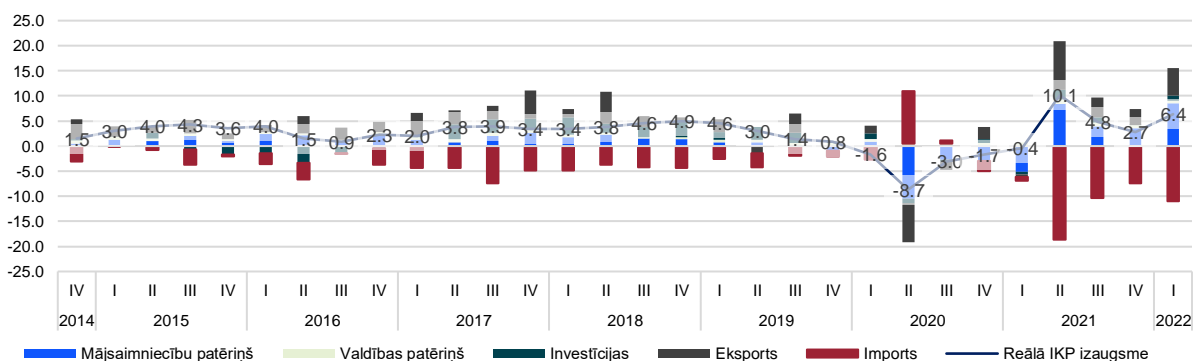
21. jūnijā, Ministru kabinets apstiprināja Labklājības ministrijas informatīvo ziņojumu "Par atbalsta pasākumiem energoresursu cenu un vispārējās inflācijas pieauguma ietekmes mazināšanai mazaizsargātajām iedzīvotāju grupām"¹⁰. Ziņojums paredz, ka atbalsts ir daļēji mērķēts uz mazaizsargātajām grupām un daļēji universāls visām mājsaimniecībām. Detalizētākai mērķēšanai ir nepieciešama informācijas sistēmu datu integrācija, kam ir nepieciešams ilgāks laiks. To plānots izstrādāt uz nākošā gada apkures sezonu. Kopējais indikatīvais valsts budžeta un pašvaldības finansējums visiem informatīvajā ziņojumā piedāvātajiem pasākumiem šajā apkures sezonā no 2022. gada oktobra līdz 2023. gada aprīlim tiek novērtēts 350 miljonu eiro apmērā. Tomēr atbalsta pasākumu fiskālā ietekme uz budžetu var ievērojami pārsniegt prognozētos 350 miljonus eiro grūti prognozējamo energoresursu cenu svārstību dēļ. Joprojām līdz galam nav atrisināts gāzes piegādes jautājums šoziem Latvijā.

2. Makroekonomiskās vides novērtējums

2.1. IKP attīstība 1. ceturksnī

Saskaņā ar CSP publicētiem datiem, reālais IKP 2022. gada pirmajā ceturksnī bija 7,239 mljrd. eiro. Salīdzinot ar 2021. gada pirmo ceturksni, IKP pieauga par 6,4% (sezona koriģēti dati), bet salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni - pieaugums bija 3,6%. IKP pirmā ceturkšņa struktūrā lielākā pozitīvā ietekme bijusi mājsaimniecību patēriņam (8,5%), eksportam (5,5%), investīciju piensums ceturkšņa rādītājā bija 1% apmērā.

2.1. attēls. Ieguldījums reālā IKP izaugsmē salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu

Avots: CSP [ISP050c]

⁹ <https://www.delfi.lv/news/versijas/janis-reirs-ripo-zelta-dukati-ripo-jeb-latvijas-fiskala-politika-ekstremos-augstumos.d?id=54328412>
¹⁰ Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/6d249fc1-fe60-4922-b7c6-1084401bfe13, skatīts 27/06/2022

Skatot IKP no pievienotās vērtības pieauguma aspekta, vairākas nozares piedzīvoja ļoti strauju pieaugumu. Pirmajā ceturksnī epidemioloģisko ierobežojumu atcelšana veicināja izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozaru pozitīvu attīstību un pieaugumu par 83,8% (izmitināšanas nozare – par 97,4%, ēdināšanas pakalpojumu sniegšana – par 80,8%). Mākslas, izklaides un atpūtas pakalpojumi arī uzrādīja pieaugumu par 26,6%. Būtisku devumu kopējās pievienotās vērtības izaugsmē nodrošināja apstrādes rūpniecība – kāpums par 8,3% (pieaugums bija 19 no 22 nozarēm) un lauksaimniecība (+5,3%). Tajā pašā laikā Pārējās rūpniecības nozarēs bija vērojams kritums par 12,7%. Būvniecības nozarē novērots izaugsmes samazinājums par 8,4%, ko ietekmēja nelabvēlīgie laikapstākļi, būvniecības izmaksu kāpums un saspīlēta ģeopolitiskā situācija, kas radīja nestabilitāti loģistikas procesos.

Preču eksporta vērtība pirmajā ceturksnī pieauga par 31,2%, salīdzinot ar 2021. gada pirmo ceturksni, tajā skaitā par 30% uz ES valstīm un 1,8% uz Citām valstīm. Savukārt uz NVS valstīm eksports kritās par 0,4%. Karadarbība Ukrainā un sankcijas pret Krieviju būtiski mainīja Latvijas eksporta apjomu uz Krieviju, Baltkrieviju un Ukrainu. Vēl 2021. gada pirmajā ceturksnī eksporta īpatsvars uz šīm valstīm kopumā veidoja 10%, bet jau šī gada pirmajā ceturksnī tas kritās līdz 7%. Eksporta apjoms pirmajā ceturksnī kritās par 7%, savukārt aprīlī eksporta apjoms uz šīm valstīm kritās par 33%. Pretēja situācija ir ar importu no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas, kas kopumā pirmajā ceturksnī pieauga par 77% (it īpaši no Krievijas par 113%) un arī aprīlī uzrādīja pieaugumu 14% apmērā.

Kopumā preču eksporta vērtība veidoja 4,62 mljrd. eiro, pārsniedzot 2021. gada pirmā ceturkšņa rezultātu par 1,1 mljrd. eiro. **Pakalpojumu eksports** pirmajā ceturksnī pieauga par 39,4%. Pieaugumā lielākais pienesums bija transporta pakalpojumiem (+8,7%), citiem saimnieciskās darbības pakalpojumiem (+10,8%) un braucieniem (+14%). Preču un pakalpojumu vērtības pieaugums lielākoties skaidrojams ar vispārēju cenu līmeņa kāpumu, jo eksportam tiek uzskaitīta vērtība eiro nevis fiziskais daudzums. Kopumā šis pieaugums vērtējams kā īslaicīgs IKP pieaugumu veicinošs faktors.

Rūpniecības produkcijas pieaugums pirmajā ceturksnī bija vidēji 4,2%. To nodrošināja labi pieaugumi ieguves rūpniecībā (+11%) un apstrādes rūpniecībā (+7%), tomēr elektroenerģijas un gāzes apgādes nozares lejupslīdes (-14,3%) dēļ, kopējais ceturkšņa pieaugums lēnāks nekā iepriekšējos ceturkšņos. Apstrādes rūpniecībā pirmajā ceturksnī produkcijas izlaides pieaugums bija 28,3%, kur ievērojams devums ir koksnes un koka izstrādājumu ražotājiem (+11,4%), kā arī Citām apstrādes rūpniecības nozarēm (+7,3%) un arī ķīmisko vielu ražotājiem (+3,3%). Lai gan rūpniecība stabili nodrošina IKP pieaugumu, kopš 2021. gada vērojama nesabalansētība nozares apgrozījumam, pārsniedzot produkcijas izlaides apjomu 3-4 reizes.

Pirmajā ceturksnī strauji auga **mazumtirdzniecības apgrozījums**. Faktiskajās cenās tas pieauga par 25,1%, bet 2015. gada salīdzināmās cenās pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu par 12,7%. Faktisko cenu izteiksmē apgrozījums ievērojami pieauga nepārtikas preču mazumtirdzniecībā un (+12,7%) un auto degvielas mazumtirdzniecībā (+7,2%), it īpaši martā.

Reģistrētais **bezdarba līmenis** pirmajā ceturksnī bija 7,3%, liecina CSP dati. Salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni tas pieauga par 0,2 %punktiem, bet gada laikā samazinājās par 0,8 %punktiem.

Šī gada pirmajā ceturksnī **bruto darba samaksa** pieauga par 6,9%, salīdzinot ar iepriekšējo gada pirmo ceturksni, bet salīdzinot ar 2021. gada pēdējo ceturksni mēneša vidējā darba samaksa samazinājās par 2,9%. Vienlaikus pastāvot straujam inflācijas kāpumam, turpmākos mēnešos ir risks samazināties algoto darbinieku pirktspējai un patēriņam kopumā.

Ražotāju cenas apstrādes rūpniecības nozarē vidēji šī gada pirmajā ceturksnī pieauga par 19,5%. Lielākā daļā apstrādes rūpniecības apakšnozaru, ražošanas procesa sadārdzinājumu izjūt jau kopš 2021. gada nogales, bet daļai, straujš ražošanas izmaksu pieaugums iezīmējās tikai šī gada pirmajā ceturksnī. Izmaksu kāpums apgrūtina darbību arī būvniecības nozarē, pirmajā ceturksnī būvniecības izmaksas kāpa par 14%, t.sk. par 30% kāpa materiālu izmaksas.

Pirmā ceturkšņa noslēdzošais mēnesis, sākoties karam Ukrainā, iezīmējās ar strauju negatīvu ģeopolitisku pavērsienu. Tas lika steidzami pārskatīt un samazināt IKP prognozi, kā arī kāpināt inflācijas prognozi. Tomēr pirmā ceturkšņa rādītāji liecina, ka ekonomika bija pārliecinoši atkopusies pēc pandēmijas un uzsākusi jaunu izaugsmes ciklu. Ņemot vērā jaunus ģeopolitiskos izaicinājumus - pirmā ceturkšņa IKP pieaugums var palīdzēt nosargāt IKP izaugsmi gada griezumā, pat ja turpmākos ceturkšņos būs vērojama sabremzēšanās un recesija.

2.2. Ekonomikas noskaņojums un IKP prognozes

Dati par ekonomisko noskaņojumu pašlaik ir pieejami līdz maijam un tie liecina par nedrošību visās ekonomikas nozarēs, izņemot mazumtirdzniecību. Vispesimistiskāk ir noskaņota **būvniecības nozare**, kas cieš gan no būvniecības izmaksu sadārdzinājuma, gan piegādes ķēdes traucējumiem. Maijā būvniecības konfidences indekss bija -15,2% un, salīdzinot ar aprīli, tas pasliktinājās par 1,1% punktu. Saskaņā ar CSP veiktās nozares aptaujas rezultātiem, maijā būvniecības nozari visvairāk ietekmējis materiālu vai iekārtu trūkums, ko atzīmēja 33% respondentu, kā arī darbaspēka trūkums un nepietiekams pieprasījums. Šos abus ierobežojumus norādījuši 26% uzņēmumu. Finansiālas grūtības un laika apstākļu ietekmi atzīmējuši attiecīgi 21% un 10% respondentu. Būvniecībā, salīdzinot ar pagājušā gada maiju, 1,8 reizes pieaudzis to uzņēmumu skaits, kas saskarās ar finansiālām grūtībām. Savukārt Covid-19 ietekme nozarē vairs netiek fiksēta un arī laika apstākļu ierobežojošā ietekme samazinājusies 2 reizes. Kā citi nozares darbu ierobežojošie faktori maijā pieminēti būvmateriālu, degvielas un energoresursu cenu kāpums, ko atzīmēja 14 % respondentu. Karadarbību Ukrainā un ģeopolitiskā situāciju pasaulē atzīmēja 4 % aptaujāto būvniecības uzņēmēju. **Pakalpojumu sektorā** noskaņojums ir negatīvs (-2,4%) tomēr tas par 0,5 % punktiem uzlabojies salīdzinājumā ar aprīli. Pakalpojumu nozares ir ļoti dažādas un arī noskaņojums tajās ir neviendabīgs, tādējādi maijā pakalpojumos noskaņojums bija pozitīvs 19, bet negatīvs 11 pakalpojumu apakšnozarēs. Jāatzīmē, ka tieši tūrisma un ēdināšanas uzņēmēji ir noskaņoti vispozitīvāk, kas sakrīt ar Covid-19 situācijas normalizēšanos un tūrisma un atpūtas sezonas sākumu. Paredzams, ka otrajā ceturksnī tās turpinās 1. ceturksnī uzrādīto pozitīvo dinamiku. Arī **rūpniecības noskaņojums** ir negatīvs (-2,7%). Tomēr, salīdzinot ar aprīļa rādītāju, tas ir minimāli, par 0,6 % punktiem, uzlabojies. Šo uzlabojumu ietekmēja uzņēmēju lielāka pārliecība par turpmāko pasūtījumu līmeni un aktīvāka gatavās produkcijas krājumu samazināšanās.

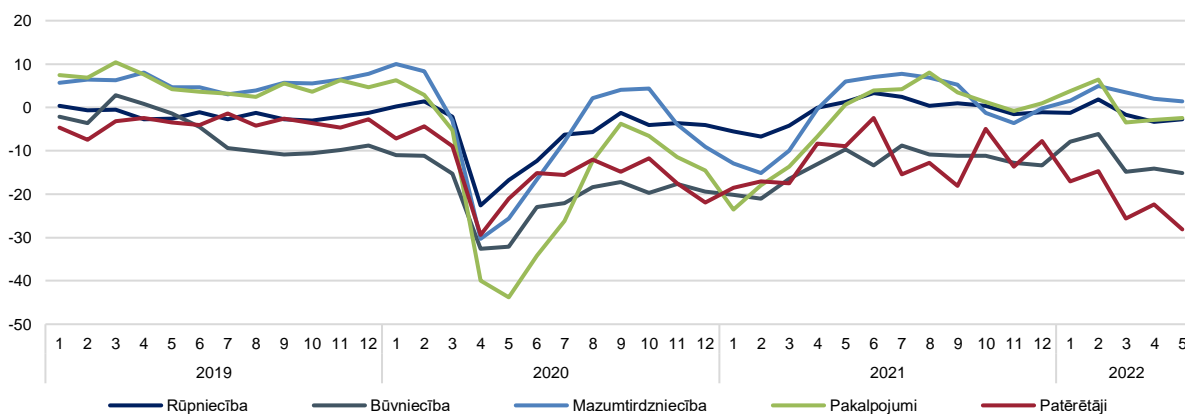
Atsevišķi būtu jāatzīmē patērētāju **noskaņojums**, kas atspoguļo visvairāk pesimisma - konfidences indekss noslīdējis līdz 28,1%, salīdzinājumā ar aprīli, pasliktinoties par 6%. Detalizētu pārskatu par šī rādītāja sastāvdaļām publicē Eurostat¹¹ un šis novērtējums liecina, ka mājsaimniecību vērtējums par finansiālo stāvokli pēdējos 12 mēnešu laikā ir negatīvs (-14%), kas ir gandrīz pusotru reizi zemāk par ilgtermiņa vidējo rādītāju¹². Savukārt mājsaimniecību finansiālais stāvoklis turpmāko 12 mēnešu laikā tiek vērtēts vēl negatīvāk (-16,7%). Izteikti pesimistisks vērtējums patērētājiem ir par turpmāko 12 mēnešu ekonomisko

¹¹ Business and consumer survey results for MAY 2022 – Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys [30.05.2022]

¹² Ilgtermiņa vidējais no visiem novērojumiem kopš 2000 gada

situāciju (-52,4%). Jau kopš 2021. gada jūlija šis rādītājs ir zemāks par ilgtermiņa vidējo, tomēr visstraujāk tas pasliktinājies kopš šī gada marta un gandrīz pietuvojies zemākajam novērotajam rādītājam (-54,4%), kas fiksēts 2020. gada aprīlī pandēmijas sākumā. Patērētāju plāni veikt lielus pirkumus turpmākos mēnešos arī nav optimistiski, rādītāji zemāki par ilgtermiņa vidējo. Tomēr patērētāji ir diezgan optimistiski noskaņoti attiecībā uz bezdarba samazināšanos (29,8%), kur rādītājs teju divas reizes pārsniedz ilgtermiņa vidējo.

2.2. attēls. Ekonomikas konfidences rādītāji % pa nozarēm

Avots: CSP [KRE020m]

Noslēdzot ekonomikas noskaņojuma apskatu jāatzīmē, ka **vienīgā optimistiski noskaņotā nozare ir mazumtirdzniecība**, kur konfidences rādītājs ir 1,4%. Tomēr, salīdzinot ar aprīli, tas ir krities par 0,6 %punktiem. Uzņēmēju noskaņojums bija pozitīvs visās mazumtirdzniecības apakšnozarēs, bet augstākie rādītāji fiksēti automobiļu pārdošanā (13,7%), automobiļu apkopē un automobiļu rezerves daļu pārdošanā (13,2%), pārtikas un dzērienu tirdzniecībā nespēcijētās veikalos (11,4%). Optimistiskāk noskaņoti ir lielle tirdzniecības uzņēmumi ar 100 un vairāk darbiniekiem (13,9%), savukārt mazie tirgotāji ar 1-19 darbiniekiem bija noskaņoti vairāk pesimistiski (-1,5%). Nozares optimistisko konfidences rādītāju lielā mērā ietekmēja vērtējums par gaidāmajām realizācijas cenām. Saskaņā ar CSP padziļinātās izpētes datiem redzams, ka maijā 25% mazumtirdzniecības uzņēmumu neizjuta darbību ierobežojošus faktorus, 24% izjutuši nepietiekamu pieprasījumu, 20% izjūt darbinieku trūkumu, pie tam šis rādītājs kopš aprīļa pieaudzis. Karadarbību Ukrainā kā ierobežojošu faktoru netieši izjūt 12% mazumtirgotāju un 5% uzņēmēju norāda cenu kāpuma negatīvo ietekmi.

Šī gada sākumā, kad valstis sāka pārliecināties atkopties pēc pandēmijas krīzes, tika veidotas diezgan optimistiskas izaugsmes prognozes, kuras dažus mēnešus vēlāk bija būtiski jākorrigē. SVF aprīlī samazināja savu janvārī publicēto pasaules ekonomikas izaugsmes prognozi par 0,8 %punktiem, paredzot globālās ekonomikas izaugsmi 3,6% apmērā¹³. Arī Eiropas Komisija aprīlī samazināja ES un eirozonas IKP prognozi. Pašlaik tiek prognozēts, ka reālā IKP pieaugums 2022. gadā būs 2,7% gan ES, gan eirozonā, salīdzinot ar ziemā prognozēto 4,0% pieaugumu.

Arī Latvijā prognozes par šī gada IKP izaugsmi, kopš Krievijas iebrukuma Ukrainā, tika strauji pārskatītas un samazinātas gandrīz uz pusi. Tomēr, pēc pirmā ceturkšņa pozitīviem

¹³ World Economic Outlook, April 2022: War Sets Back The Global Recovery (imf.org)

rezultātiem, Latvijas Banka ir reaģējusi, uzlabojot IKP prognozi šim gadam no 1,8% uz 2,9%. Aktuālās dažādu institūciju prognozes skatāmas 2.1. tabulā.

2.1. Tabula

IKP pieauguma prognozes % 2022. gadam

Institūcija	IKP prognoze 2022. gadam
Finanšu ministrija	2,1%
Eiropas Komisija	2,0%
Latvijas Banka	2,9%
Swedbank	1,4%
SEB Banka	1,8%
Vidējais aritmētiskais	2,0%

Avots: FM¹⁴, EK¹⁵, LB¹⁶, SWEDBANK¹⁷, SEB Banka¹⁸

Gan globālo, gan Latvijas ekonomiku ietekmē karadarbība Ukrainā un Krievijas ekonomikas izolācija, pieņemot arvien jaunas sankciju paketes. Energoresursu, it īpaši gāzes un naftas, cenu kāpums nenovēršami sadārdzina produkcijas ražošanu un realizāciju un tieši ietekmē patērētāju izvēles. Piegādes ķēdes traucējumi, it īpaši metālu, kokmateriālu, minerālmēslojuma un dabas gāzes piegādēs, negatīvi ietekmē Latvijas ekonomikai būtiskas nozares: būvniecību un būvmateriālu ražošanu, transportu un loģistiku, lauksaimniecību, kokapstrādi, u.c. Lai gan pirmajā ceturksnī ir izdevies sasniegt spēcīgu IKP pieaugumu, turpmākos ceturkšņos negatīviem efektiem būs tendence pastiprināties un recesijas riskiem pieaugt, tādēļ šis pieaugums var nodrošināt ekonomikas noturību virs lejupslīdes līmeņa. Par negatīvo tendenci pastiprināšanos liecina konfidences rādītāji, it īpaši patēriņa pusē, kas uz pieaugošu ražošanas izmaksu fona var izraisīt ievērojamu uzņēmumu maksātspējas krīzi.

2.3. Darba tirgus un darba samaksa

Darba piedāvājuma pusē pirmā ceturkšņa dati apliecināja, ka vakanču skaits pietuvojās pirms pandēmijas līmenim, bet vēl nav to sasniedzis, atpaliekot par apmēram 900 vakancēm. Pirmajā ceturksnī bija pieejamas 28,2 tūkst. vakances, kas ir par 6,6 tūkst. vairāk nekā pērn pirmajā ceturksnī. Lielāks vakanču piedāvājums ir privātajā sektorā (17,8 tūkst.), savukārt sabiedriskajā sektorā pieejami 10,4 tūkst. brīvo darba vietu, pie tam sabiedriskajā sektorā vakanču skaits pieaug ievērojami straujāk nekā privātajā sektorā, gada laikā attiecīgi +41,4% un +24,6%. Savukārt pieprasījums pēc darba vietām vēl joprojām neliecina par augstu interesi iesaistīties darba tirgū. Nodarbinātības dati par 2022. gada 1. ceturksni liecina, ka vidējais aizņemto darbvietu skaits valstī, salīdzinot ar 2021. gada 1. ceturksni, samazinājās par 26,8 tūkst., jeb 3%. Lielākais brīvo darbvietu īpatsvars pirmajā ceturksnī novērots valsts pārvaldē – 7,4 %, ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē – 7,1 %, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumu nozarē – 4,1 %, apstrādes rūpniecībā – 3,8 %, būvniecības, transporta un uzglabāšana, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarēs – 3,6

¹⁴ Galvenie makroekonomiskie rādītāji un prognozes | Finanšu ministrija (fm.gov.lv)

¹⁵ Spring 2022 Economic Forecast: Russian invasion tests EU economic resilience | European Commission (europa.eu)

¹⁶ Latvijas Banka pārskata makroekonomiskās prognozes | Prognozes | Makroekonomika

¹⁷ Swedbank Economic Outlook - Swedbank

¹⁸ SEB Nordic Outlook: karš un inflācija kavēs izaugsmi | SEB

%¹⁹. Salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, visaugstākais brīvo darbvieta īpatsvars 2022. gada 1. ceturksnī bija Latvijā – 3,1 %, tai sekoja Igaunija – (2,1 %), un Lietuva (2,0 %).

Jaunākie CSP dati par maiju liecina par bezdarba līmeņa samazināšanos: faktiskā bezdarba līmenis Latvijā bija 6,5% un, salīdzinājumā ar aprīli, tas ir samazinājies par 0,3 %punktiem. Savukārt Nodarbinātības valsts aģentūrā reģistrētā bezdarba līmenis bija 6,1%, kopš aprīļa, tas ir samazinājies par 0,4%punktiem. Salīdzinot ar pagājušā gada maiju, faktiskā bezdarba līmenis samazinājies par 1,3%punktiem, reģistrētā bezdarba – par 1,5 %punktiem.

Lai gan darba tirgus saspīlējumi un darba spēka trūkums kāpina kopējo **darba samaksas** pieaugumu valstī, pirmajā ceturksnī šis pieaugums palēninājās un vairs nebija tik izteikts kā novērots 2021. gadā. CSP dati par 2022. gada pirmo ceturksni liecina, ka mēneša vidējā bruto darba samaksa par pilnas slodzes darbu sasniedza 1297 eiro un, salīdzinot ar iepriekšējā gada 1. ceturksni tā palielinājās par 84 eiro jeb 6,9%. Lai gan līdzīgs pieaugums bija raksturīgs pirms pandēmijas laikā (2019. g. +7,2%), jāatzīmē, ka salīdzinājumā ar 2021. gada noslēdzošo ceturksni, mēneša vidējā bruto darba samaksa pat samazinājās par 2,9%, bet stundas samaksa – par 1,7%. Privātā sektorā darba devēji operatīvāk reaģēja uz vispārējo izmaksu kāpumu, kas atspoguļojies arī straujākā vidējās bruto darba samaksas pieaugumā (+7,2%), salīdzinot ar 6,1% pieaugumu sabiedriskajā sektorā.

Darba samaksas fonds šī gada 1. ceturksnī, saskaņā ar CSP apkopoto informāciju valstī, kopumā pieauga par 13,0% jeb 320,8 milj. eiro, bet algoto darbinieku skaits, pārrēķināts pilnā slodzē, – par 38,6 tūkst. jeb 5,7%.

Augstās inflācijas apstākļos valdībai būtu jāpārskata atalgojuma politiku sabiedriskajā sektorā. No vienas puses tā nedrīkst būt pārmērīga, lai nestimulētu inflāciju, no otras puses, salīdzinot ar privāto sektoru, tai vajadzētu būt konkurētspējīgai, lai nesamazinātu sabiedriskā sektora profesionālo kapacitāti.

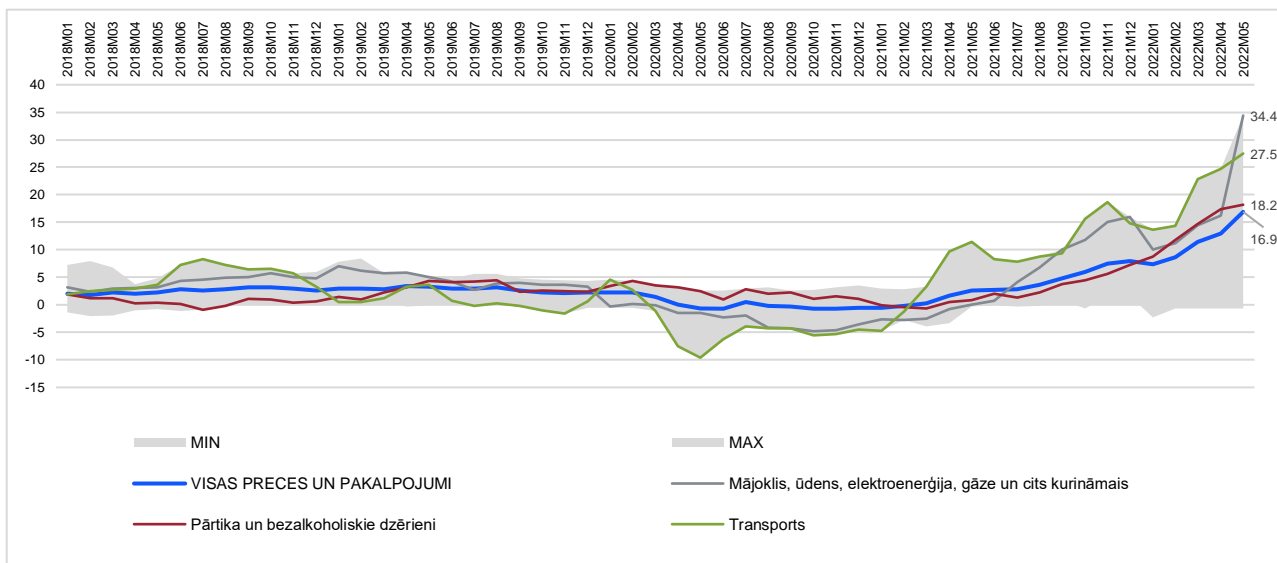
2.4 Patēriņa cenas un prognozes

Straujš patēriņa cenu kāpums turpinājās arī šī gada maijā. Salīdzinot ar 2021. gada maiju, vidējais patēriņa cenu līmenis palielinājās par 16,9%. Strauji kāpa cenas ar mājokli saistītām precēm un pakalpojumiem (+34,4%), pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem (+18,2%), ar transportu saistītām precēm un pakalpojumiem (27,5%). Tā kā vairākam Latvijai iedzīvotāju šīs pozīcijas pamatā veido patēriņa grozu, turpmāks inflācijas kāpums var novest pie tik pat strauja iedzīvotāju pirktspējas krituma, kam sekos recesija, vai būtiska IKP izaugsmes bremsēšanās. Lai to nepieļautu valdība uzsākusi darbu pie mērķētu atbalsta pasākumu izstrādes maznodrošinātām iedzīvotāju grupām, tomēr pašlaik pieteiktie atbalsta pasākumi vēl joprojām ir drīzāk universāli nekā precīzi mērķēti.

Otrs būtisks risks, līdzīgi kā recesija, ir inflācijas spirāles veidošanās, kad ierobežota darba tirgus apstākļos būtiski pieaugs spiediens darba samaksas palielināšanai. Tomēr pašlaik pieejamie dati neliecina par šādas situācijas veidošanos, jo darba samaksa aug lēnāk nekā patēriņa cenas. Tādēļ recesijas scenārijs pašlaik izskatās reālistiskāks.

¹⁹ Brīvo darbvieta skaits vēl nav sasniedzis pirmspandēmijas līmeni | Oficiālās statistikas portāls

2.3. attēls. Patēriņa cenu līmeņa izmaiņas pa sadaļām

Avots: CSP [PCI020m]

Pašlaik būtiskākie inflāciju ietekmējošie faktori ir saistīti ar karadarbību Ukrainā un sankciju noteikšanu Krievijai, kas rezultējas piegādes ķēžu traucējumos, enerģijas un ražošanas izejmateriālu deficitā, kas savukārt kāpina cenu līmeni pasaulē un Latvijā.

Ņemot vērā pastāvošos riskus, inflācijas prognozes tiek pārskatītas to palielināšanas virzienā. Jaunāko inflācijas prognozes korekciju ir veikusi Latvijas Banka, kāpinot prognozi par 5,3 %punktiem, no 9,5% līdz 14,8%, skat.2.2. tabulu.

2.2. Tabula

Inflācijas prognozes % 2022. gadam

Institūcija	Inflācijas prognoze 2022. g
Finanšu ministrija	8,5%
Eiropas Komisija	11,7%
Latvijas Banka	14,8%
Swedbank	10%
Vidējais aritmētiskais	11,2%

Avots: FM²⁰, EK²¹, LB²², SWEDBANK²³

Eiropas centrālā banka strauji kāpjošās inflācijas apstākļos ierosinājusi uzsākt ierobežojošas monetārās politikas kursu un plāno no jūlija paaugstināt galvenās ECB procentu likmes par 25 bāzes punktiem, tādējādi sadārdzinot un ierobežojot finanšu līdzekļu pieejamību.

²⁰ Galvenie makroekonomiskie rādītāji un prognozes | Finanšu ministrija (fm.gov.lv)

²¹ Spring 2022 Economic Forecast: Russian invasion tests EU economic resilience | European Commission (europa.eu)

²² Latvijas Banka pārskatā makroekonomiskās prognozes | Prognozes | Makroekonomika

²³ Swedbank Economic Outlook - Swedbank

2.5. Energoresursu pieejamība un cenas

Latvija jau gandrīz gadu dzīvo pieaugošu elektroenerģijas cenu apstākļos. Valdība, sadarbībā ar Latvenergo, risināja šo situāciju caur pabalstiem mājsaimniecībām, kas tika nodrošināti no jaunā gada līdz aprīļa beigām, savukārt komersantiem bija pieejama palīdzība caur OIK. Pateicoties šiem atbalsta instrumentiem, kas sevi pierādīja kā diezgan efektīvus, uzņēmēji un mājsaimniecības nav vēl pilnā mērā izjutuši energoresursu cenu kāpuma sekas. Mājsaimniecībām šī gada pavasarī vēl tik strauji nepieauga siltuma tarifi, kā tas ir gaidāms nākošā apkures sezonā. Energoresursu cenu kāpums un arī pieejamība kļūst par arvien lielāku izaicinājumu. Situācijas risināšanai ir nepieciešama gan īstermiņa izlēmīga rīcība, gan ilgtermiņa stratēģiski risinājumi. Latvijai augsto gāzes cenu pašlaik diktē situācija gāzes *spot* biržā un saprātīgākais risinājums šajā situācijā būtu ilgtermiņa līguma slēgšana par gāzes piegādēm un SDG termināla būvniecība. Latvijā kā tūlītējs risinājums, kas nodrošinātu tuvākās apkures sezonas vajadzības tiek izskatīts LNG peldošā termināla variants - Paldisku ostā, Igaunijā. Tomēr arī Latvijā tiek veidoti projekti LNG terminālu būvniecībai Skultē un Rīgas ostas Kundziņsalā.

Dabas Gāzes loģistikas izaicinājumi, pašlaik ir saistīti ar to, ka Latvija importē SDG caur Klaipēdas ostu, bet sakarā ar pieaugošo Polijas patēriņu, Latvijai šīs piegāžu ceļš nav pietiekams, jo Lietuva, kopā ar Poliju aizņem lielu daļu Klaipēdas jaudu. Neiegūstot gāzes termināli šogad un sakrītot nelabvēlīgiem apstākļiem, Latvijā var rasties priekšnoteikumi gāzes deficīta scenārijam.

Īstermiņa galvenais mērķis ir nodrošināt pietiekamu enerģijas piegādi, un, tā kā Krievija arvien vairāk izmanto enerģiju kā ieroci, ir nepieciešami ārkārtas rīcības plāni fizisku enerģijas piegādes traucējumu gadījumā. Turpmākos gados fiskālā politika būs jābalsta pieņemumā, ka augstas un iespējams svārstīgas enerģijas cenas saglabāsies ilgākā laika periodā. Tajā pašā laikā par Latvijas ekonomikas un investīciju prioritāti jāizvirza vietējās enerģijas ražošanas palielināšana un enerģijas avotu dažādošana.

Arī degvielas cenas saglabājušās augstas jau ilgu laiku un nav sagaidāma situācijas normalizēšanās. Krievijas jēlnaftas embargo kontekstā tiks ietekmēts globālo naftas piedāvājums un cenās. Latvijā pirmajos četros mēnešos dīzeļdegvielas cena pieauga par 37%, bet benzīna cena - par 32%. Šajā situācijā pieauga spiediens uz valdību samazināt akcīzes nodokļus. Valdība ir pret nodokļu samazināšanu, kas ierobežos līdzekļu pieejamību atbalstam mazaizsargātajām iedzīvotāju grupām. Taču, ja degvielas cenu kāpums kļūs straujāks, ir iespējama arī iejaukšanās nodokļu politikā. ES pašlaik strādā pie pamatnostādņiem enerģijas nodokļu jomā.

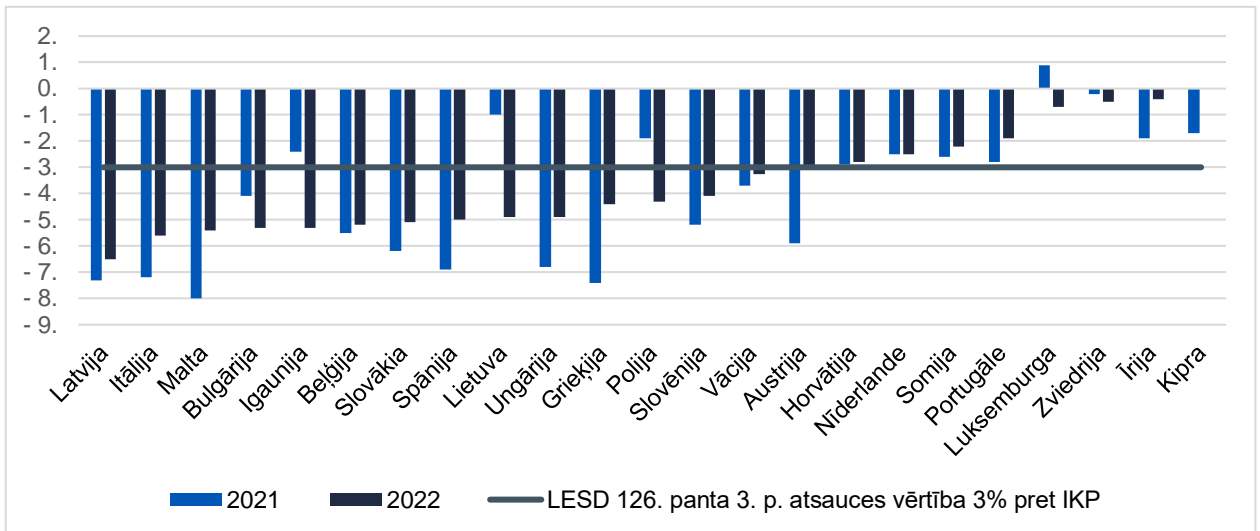
2.6. Vispārējās valdības deficīts un parāds

Aprīlī Eurostat publicēja datus par ES un Eirozonas valstu parādu un deficītu 2021. gadā. Šis pārskats liecina, ka 2021. gadu visas dalībvalstis un noslēgušas ar deficītu. Izņēmumi ir vienīgi Dānija un Luksemburga, kurās gads noslēdzās ar attiecīgi (+2,3%) un (+0,9%) budžeta pārpalikumu.

Latvija ir pieminēta to valstu vidū, kurām 2021. gadā bija ir augstākais deficīts. Latvija 2021. gadu noslēdza ar deficītu (-7,3% pret IKP) un bija trešajā vietā aiz Maltas (-8,0%) un Grieķijas (-7,4%).

Šogad Stabilitātes programmā pieteiktais deficīts bija 6,5%, kas pašlaik ir augstākais ES, pie tam tajā netika iekļauti pašlaik plānotie atbalsta pasākumi enerģijas cenas pieauguma kompensēšanai iedzīvotājiem rudenī. Jau pēc Stabilitātes Programmas 2022/25 pieņemšanas tiek veidoti jauni plāni par valsts atbalstu iedzīvotājiem straujā energoresursu un pārtikas cenu kāpuma kompensēšanai, kas radīs papildus slogu valsts budžetam.

2.4. attēls. Vispārējās valdības parāda apjoms ES valstīs % pret IKP

Avots: Eurostat²⁴

Lai gan arī šajā gadā darbosies vispārējā SIP izņēmuma klauzula, ir jāņem vērā, ka budžeta deficīta samazināšana kļūs par aizvien grūtāku uzdevumu turpmākos gados, tādēļ deficīta kāpināšanai ir jāpieiet ļoti atbildīgi, pie tam pastāv arī risks veikt strauju budžeta konsolidāciju, gadījumā, ja to pieprasīs fiskālo nosacījumu darbības atsākšanās.

Latvijas fiskālo disciplīnu, laikā kad darbojas SIP izņēmuma klauzula, regulē ES Padomes rekomendāciju kopums²⁵. Rekomendācijās par Stabilitātes programmu 2022/25 Latvijai ir izteiktas norādes par augsto budžeta deficītu. Cita starpā rekomendāciju 12. punkts pasaka, ka 2022. gada 23. maijā Komisija nāca klajā ar ziņojumu saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības Darbību 126. panta 3. punktu²⁶. Ziņojumā bija aplūkots Latvijas budžeta stāvoklis, ņemot vērā to, ka tās vispārējās valdības budžeta deficīts 2021. gadā pārsniedza Līgumā noteikto atsaucē vērtību, kas ir 3 % no IKP. Ziņojumā secināts, ka deficīta kritērijs nav izpildīts. Ievērojot 2022. gada 2. marta paziņojumu, Komisija 2022. gada pavasarī neierosināja sākt jaunas pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūras, bet 2022. gada rudenī tā no jauna novērtēs vai būtu jāierosina šo procedūru sākšana.

Rekomendāciju 13. punktā apskatīta fiskālās politikas reakcija uz pandēmiju un secināts, ka Latvijas 2021. gadā veiktie pasākumi atbilst Padomes 2020. gada 20. jūlija ieteikumam. Valdības 2020. un 2021. gadā noteiktie diskrecionārie budžeta pasākumi lielākoties ir atzīstami kā pagaidu pasākumi vai ir atsvērti ar kompensējošiem pasākumiem. Tomēr daži no diskrecionārajiem pasākumiem, kurus valdība bija noteikusi 2020.–2021. gada periodā, nebija pagaidu vai arī tie nebija atsvērti ar kompensējošiem pasākumiem, to skaitā:

- sociālā nodrošinājuma iemaksu likmes samazināšana,
- ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma palielināšana,
- medicīnas darbinieku un skolotāju algu palielināšana,
- sociālo pabalstu minimuma palielināšana.

Pēc Eurostat validētajiem datiem, vispārējās valdības parāds 2021. gadā bija 44,8% pret IKP. Latvijas parāda līmenis pašlaik ir kontrolējams un tā vērtība nepārsniedz FDL noteikto līmeni 60% pret IKP.

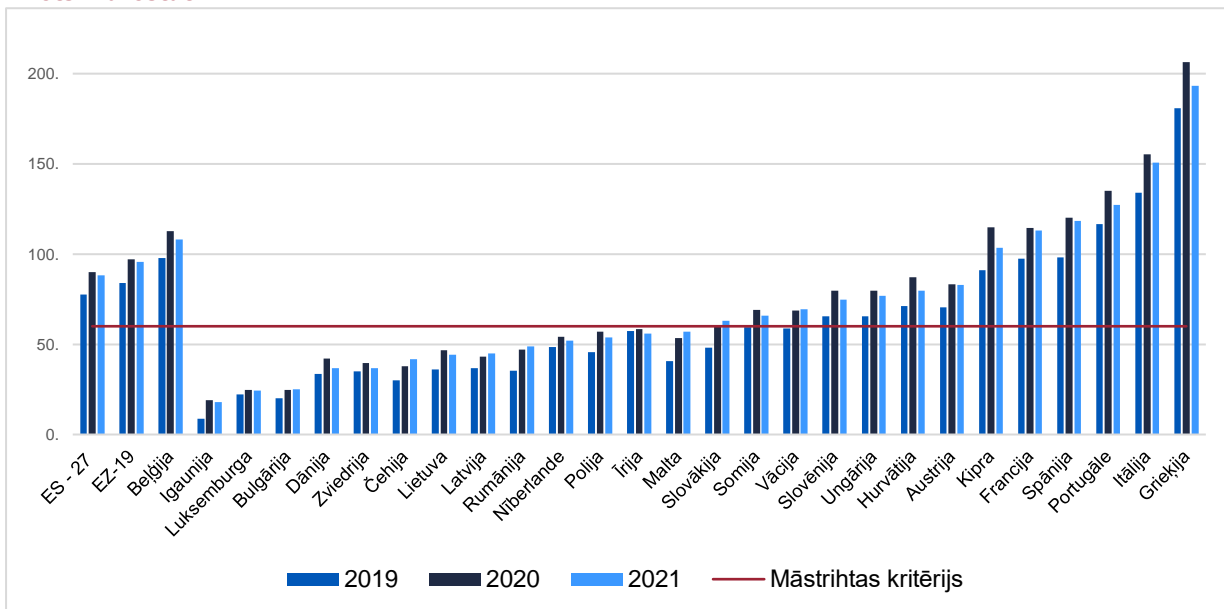
²⁴ Member States' stability or convergence programmes and national reform programmes [2022 European Semester: National Reform Programmes and Stability/Convergence Programmes | European Commission (europa.eu)]

²⁵ 2022-european-semester-csr-latvia_en.pdf (europa.eu)

²⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=PT>

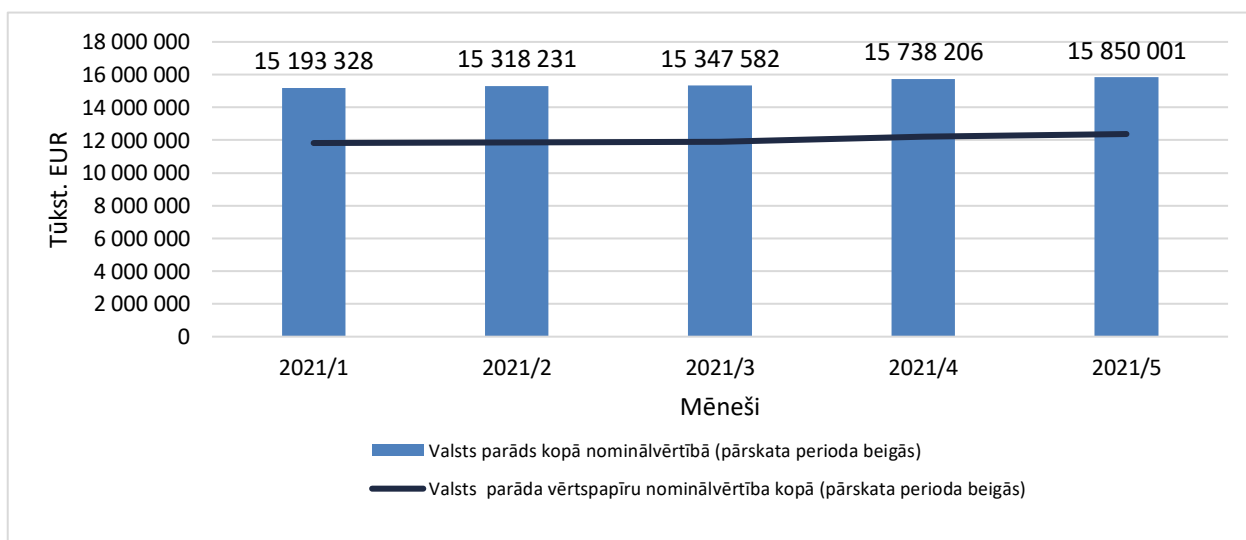
2.5. attēls. Vispārējās valdības parāds % pret IKP

Avots: Eurostat

Saskaņā ar Valsts kases operatīvajiem datiem valsts parāds pirmajā ceturksnī veidoja 42% no prognozētā IKP, jeb 15,3 mljrd. eiro. Kopš gada sākuma tas ir diezgan stabils, pieaug ik mēnesi vidēji par 1,1% jeb 164 milj. eiro. Jaunākie dati ir pieejami par maiju un no tiem redzams, ka valsts parāds maijā bija 15,8 mljrd. eiro.

2. 6. attēls. Valsts parāda attīstība 2020. gadā pa mēnešiem

Avots: Valsts Kase

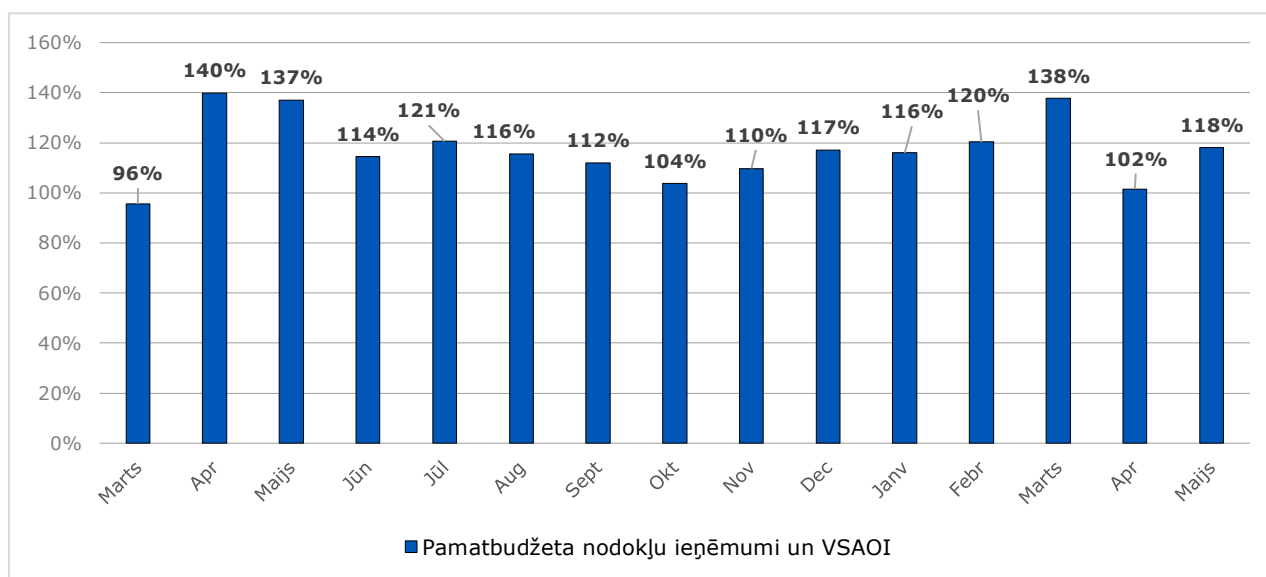
Ņemot vērā, ka šim gadam prognozētais parāda līmenis ir 45,7% pret IKP un to, ka nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos ir straujš (š.g.1. ceturksnī 19%), tas spēj nodrošināt parāda attiecību pret IKP pieņemamā līmenī.

Neskatoties uz augstiem deficīta rādītājiem, Latvijai ir izdevies noturēt salīdzinoši zemu parādu un labu reputāciju starptautiskos finanšu tirgos. Kredītreitingu aģentūras uztur Latvijas kredītreitingu nemainīgi augstā līmenī (S&P Global A+, Fitch Ratings A-).

3. Budžetu bilances un nodokļu ieņēmumi

Nodokļu iekasēšana 2022. gada pirmajā pusgadā uzlabojās salīdzinot ar iepriekšējo gadu, kas daļēji notika arī augstākas inflācijas dēļ. Aprīlī nodokļi tika iekasēti tikai par 2% vairāk kā gadu atpakaļ. Tomēr, ņemot vērā salīdzinoši veiksmīgu nodokļu iekasēšanu bāzes periodā un 2022. gada martā, 2022. gada aprīļa rezultāts ir apmierinošs. Savukārt, maijā ieņēmumu pieaugums bija jau 18%, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo mēnesi. Ņemot vērā to, ka politiskā un ekonomiskā situācija paliek neskaidra Krievijas iebrukuma Ukrainā un energoresursu cenu kāpuma dēļ, turpmākajos mēnešos nodokļu iekasēšanas tendence var mainīties. Aktuālā nodokļu iekasēšanas dinamika ir parādīta attēlā 3.1.

3.1. attēls. Valsts pamatbudžeta nodokļu un VSAOI ieņēmumu kopējā dinamika pēdējos 15 mēnešos pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu (%)

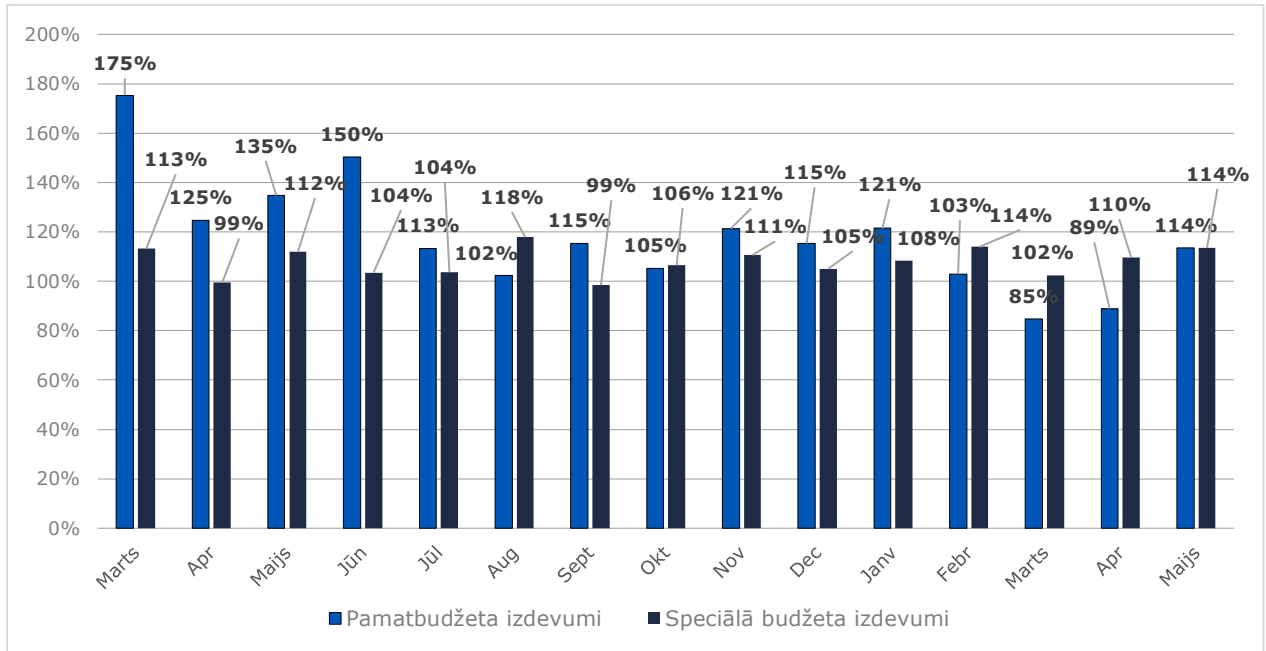

Avots: Valsts kases operatīvie dati

2022. gada aprīlī un maijā, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgajiem mēnešiem, iekasētais nodokļu apjoms attiecīgi pieauga par 2% un 18%. Lai arī 2022. gada iepriekšējo mēnešu pieaugumi bija ievērojami lielāki, to kāpums novērots uz augstas ekonomiskās aktivitātes un inflācijas pieauguma fona – 2021. gada sākumā darbojās Covid-19 ierobežojumi un ekonomiskā aktivitāte tajā laikā bija zemāka. Lai gan arī šobrīd notiek jauni Covid-19 inficēšanās gadījumi, to skaits ir salīdzinoši zems un pārslimošana notiek vieglā formā, tāpēc jauno ierobežojumu ieviešanas risks šobrīd ir zems.

Šobrīd lielāki riski ir saistīti ar energoresursu cenām un Krievijas iebrukumu Ukrainā, kas var būtiski pasliktināt ekonomisko situāciju gan Eiropas valstīs, gan Latvijā, kam ir potenciāls ietekmēt arī nodokļu iekasēšanu un inflācijas dinamiku. Šobrīd inflācijas rezultātā nominālie nodokļu ieņēmumi palielinās, tomēr, ja inflācijas kāpums turpināsies, inflācija var sākt netieši ietekmēt arī reālos nodokļu ieņēmumus.

3.2. attēls. Valsts pamatbudžeta un speciālā budžeta izdevumu dinamika pēdējos 15 mēnešos pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu (%)

Avots: Valsts kases operatīvie dati

Attēlā 3.2 var redzēt, ka pamatbudžeta izdevumi martā un aprīlī bija zemāki par 2021. gada izdevumiem attiecīgajos mēnešos. Neskatoties uz to, ka arī maijā tika novērots pamatbudžeta izdevumu pieaugums par 14%, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo mēnesi, kopumā pamatbudžeta izdevumi nepieaug tik strauji kā gadu atpakaļ. Salīdzinoši stabili izskatās arī speciālā budžeta izdevumi – to pieaugums ir adekvāts, jo tas ir aptuveni vienāds ar patērētāju cenu indeksa pieaugumu 12 mēnešu laikā.

Pēc Valsts kases operatīvajiem datiem, no 1. līdz 27. jūnijam, pamatbudžeta izdevumi, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu, samazinājās par 17,4%. Speciālā budžeta izdevumu samazinājums attiecīgajā periodā bija 4,0%. Salīdzinot 2022. un 2021. gada konsolidētās budžeta bilances par šo periodu, 2022. gada deficīts ir par 217,7 miljoniem eiro mazāks.

4. Tautsaimniecības atbalsta pasākumu analīze no fiskālā viedokļa

Šobrīd visaugstākā ekonomiskā nenoteiktība ir saistīta ar politisko situāciju Ukrainā un energoresursu cenām, kas ietekmē inflāciju. Tiek diskutēts par to, ka Krievijas iebrukums Ukrainā var izraisīt pārtikas krīzi Eiropā, jo šīs divas valstis ir lielākie graudu eksportētāji. Lai ekonomiskās sekas nebūtu katastrofālas, valdība izstrādā atbalsta mehānismus, kas palīdzētu vismazāk aizsargātajām iedzīvotāju grupām, kā arī uzņēmumiem. 2022. gada pirmajā pusgadā jau darbojās energoatbalsta mehānismi, kas iekļāva transfertus pensionāriem un ģimenēm ar bērniem, elektroenerģijas maksas kompensācijas gala lietotājiem un cita veida kompensācijas uzņēmumiem. Šobrīd kopējā energoatbalstu ietekme uz valsts budžetu pirmajā pusgadā ir vairāk kā 400 milj. eiro. 2022. gada 21. jūnijā valdība pieņēma lēmumu par jaunajiem energoatbalsta pasākumiem, kuru kopējais paredzētais apjoms ir 350,2 milj. eiro, no kuriem 144 milj. eiro tiks iztērēti 2022. gada oktobrī - decembrī un pārējais apjoms – 2023. gada janvārī – aprīlī. Padome atzīmē, ka šoreiz valdība ir mēģinājusi daļēji mērķēt atbalsta pasākumus un sniegt palīdzību vismazāk aizsargātajām iedzīvotāju grupām. Mērķējums attiecas uz pabalstiem iedzīvotājiem:

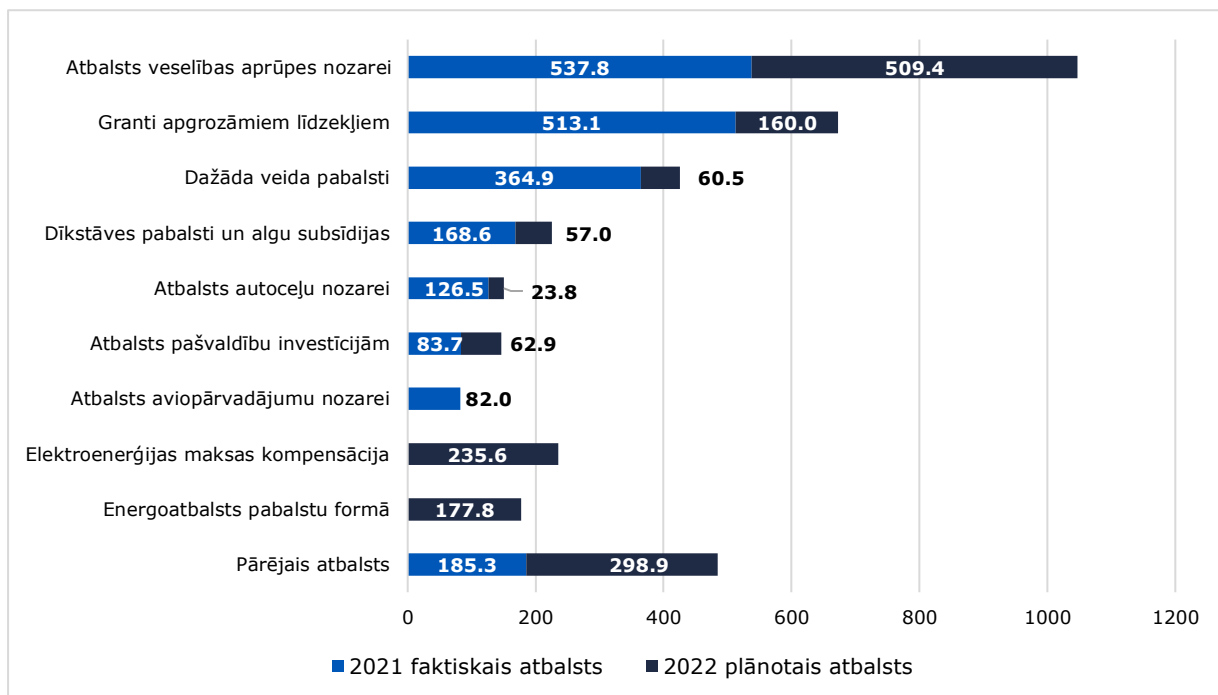
- 30 eiro mēnesī, ja pensijas vai atlīdzības apmērs nepārsniedz 300 eiro;
- 20 eiro mēnesī, ja pensijas vai atlīdzības apmērs ir no 301 līdz 509 eiro;
- 10 eiro mēnesī, ja pensijas vai atlīdzības apmērs ir no 510 līdz 603 eiro.

Tomēr, daļa no energoatbalsta pasākumiem joprojām nav mērķēta. Piemēram, energoresursu maksas kompensācijas, kas pašlaik ir lielākais mehānisms no energoatbalsta paketes (tikai 2021.g. ir plānots iztērēt 64,2 milj. eiro), paredz kompensāciju līdz 50% no energoresursu cenu pieauguma. Maksimālais noteiktais atbalsts ir 35 milj. eiro dabasgāzei, 150 milj. eiro siltumenerģijai un 20 milj. eiro granulu izdevumu pieaugumam.

Tiek sniegts arī atbalsts bēgļiem no Ukrainas. Pašlaik maksimāli pieļaujama izdevumu summa Ukrainas bēgļu sociālajiem jautājumiem ir 122 milj. eiro. Lai arī nav precīzi zināms, cik ilgi turpināsies karš Ukrainā, šobrīd atlikušā summa gandrīz četrkārt pārsniedz izmaksāto, tāpēc ir cerības, ka šī izdevuma veida ietekme uz VVBB būs zemāka nekā tas sākotnēji bija plānots.

Kā arī bija plānots, galvenie Covid-19 atbalsta mehānismi pārstāja darboties 2022. gada pirmajos mēnešos un jaunie atbalsta mehānismi, kas saistīti ar pandēmiju, pieņemti netika. Joprojām pastāv riski, ka Covid-19 problēma atgriezīsies rudenī, ņemot vērā to, ka iepriekšējos gados saslimstība pieauga tieši šajā periodā, kā arī to, ka jūnija sākumā inficēšanās rādītāji sāka lēnām pieaugt. Tomēr, ja tiks ieviesti jaunie Covid-19 ierobežojumi, visticamāk tie nebūs tik stingri kā iepriekšējos Covid-19 viļņos un to ietekme uz ekonomiku nebūs liela. Pašlaik valdība vēl turpina sniegt atbalstu atsevišķām nozarēm saskaņā ar iepriekš pieņemtajiem lēmumiem, šobrīd plānotais atbalsts 2022. gadam, kas attiecas tikai uz Covid-19 pasākumiem, ir sasniedzis 1100 milj. eiro.

4.1. attēls. Atbalsta pasākumi, kas ietekmē budžetu 2021. un 2022. gadā (milj. eiro)

Avots: Finanšu ministrijas dati un FDP aprēķini

Pēc apkopotās informācijas, FDP ir sagrupējusi lielākos atbalsta pasākumus, kas ietekmē valdības budžetu. Plānotie atbalsta pasākumi 2022. gadam bija apstiprināti valdībā, tomēr faktiskie dati par tiem vēl nav pilnībā pieejami. Plānotie pasākumi 2022. gadam ir konceptuāli apstiprināti valdībā un ietver arī augstās gatavības projektus. Kā var redzēt no

attēla 4.1., lielākā atbalsta pasākumu daļa 2022. gadā attiecas uz veselības aprūpes nozari (509,4 milj. eiro), elektroenerģijas maksas kompensācijām (235,6 milj. eiro) un energoatbalstu pabalstu formā (177,8 milj. eiro). Ievērojamu finansējumu saņēma arī granti apgrozāmajiem līdzekļiem (160,0 milj. eiro).

Šobrīd tiek izskatīti vēl citi atbalsta pasākumi, kuru provizoriskā ietekme uz VVBB pagaidām netika aprēķināta: automātiskais maksājums mājsaimniecībai (var īstenot tikai no 2024. gada), automātiska rēķina samazināšana mājsaimniecībām līdz noteiktam ienākumu sliekšnim un atbalsts mājsaimniecībām līdz noteiktam ienākumu sliekšnim. Šo atbalsta pasākumu apjomi būs atkarīgi no ekonomiskās situācijas valstī, kā arī no sociāli neaizsargāto grupu maksātspējas.

Tabulā 4.1 ir pieejama informācija uz 2022. gada 22. jūniju par tiešiem atbalsta pasākumiem, kas uz šo brīdi jau ir izmaksāti, kā arī sīkāka informācija par dažādām atbalsta grupām. Var redzēt, ka plānotā atbalsta summa 2022. gadam jau tuvojas faktiskajam atbalstam 2021. gadā.

4.1. tabula. Atbalsta pasākumi ar prognozēto un faktisko ietekmi uz budžetu 2021. un 2022. gadā (milj. eiro)

Pasākuma veids	2021.g. faktiskais atbalsts	2022.g. plānotais atbalsts	2022.g. faktiskā ietekme
Atbalsts iedzīvotājiem un darbaspēkam	533,5	555,5	307,4
Dīkstāves pabalsti un algu subsīdijas	168,6	57,0	7,0
Cita veida pabalsti - bezdarbnieka, ģimenēm, bērniem u. tml.	364,9	60,5	62,6
Energoatbalsts pabalstu formā	0,0	177,8	127,4
Siltumenerģijas maksas kompensācija	0,0	235,6	92,1
Atbalsts Ukrainas bēgļiem	0,0	24,7	18,4
Atbalsts uzņēmējiem	689,5	317,7	96,9
Atbalsts saistībā ar nodokļu maksājumu termiņiem	14,8	-0,1	0,4
ALTUM aizdevumi apgrozāmajiem līdzekļiem	1,9	37,5	0,2
ALTUM garantijas un ieguldījumi	6,1	4,8	2,7
Granti apgrozāmajiem līdzekļiem	513,1	160,0	57,9
Atbalsts autoceļu nozarei	126,5	23,8	0,0
Atbalsts lauksaimniecības un pārtikas ražošanas nozares uzņēmumiem	24,1	0,1	0,0
Energoatbalsts uzņēmumiem	3,0	91,6	35,7
Atbalsts valsts un AS sektoram	875,8	728,8	96,7
Atbalsts aviopārvadājumu nozarei	82,0	0,0	0,0
Atbalsts sabiedriskā transporta jomai	19,4	0,0	0,0
Atbalsts veselības aprūpes nozarei	537,8	509,4	55,5
Atbalsts kultūras nozarei un sportam	19,8	1,8	1,3
Atbalsts pašvaldību investīcijām	83,7	62,9	4,1
Atbalsts izglītības nozarei	36,9	16,1	12,9
Pārējie, ieskaitot privātos un sabiedriskos medijus	96,1	138,6	22,8
Kopā	2098,8	1601,9	501,0
IKP (milj. eiro)	32917	36520	36520
No IKP, %	6,4%	4,4%	1,4%

Avots: Finanšu ministrijas dati un FDP aprēķini

Ievērojama atbalsta pasākumu daļa tiek finansēta no programmas 02.00.00 "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem", kuras kopējais finansējums līdz 2022. gada 21. jūnijam bija aptuveni 745 milj. eiro pēc apropriāciju palielinājumiem²⁷. 21. jūnijā MK tika apstiprināts vēl

²⁷ Par LNG apropriācijām. Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/ac1cc4dd-46c7-431a-bc90-6767799e3718>, skatīts: 22/06/2022

viens apropriācijas palielinājums par 100 milj. eiro, lai nodrošināt faktiski nepieciešamu finansējumu Covid-19 seku mazināšanas pasākumiem. Ņemot vērā kopējos atbalsta apjomus, kā arī to, ka valsts ekonomika var vēl piedzīvot ārējos šokus, ir liela varbūtība, ka LNG apjoms tiks palielināts arī turpmāk.

Valsts kontrole veica Covid-19 atbalsta revīziju par 2021. gadu, secinot, ka finansējums Covid-19 krīzes pārvarēšanai tika izlietots bez būtiskiem pārkāpumiem, bet ar trūkumiem atsevišķos gadījumos²⁸. No lielākajiem trūkumiem Valsts kontrole atzīmē to, ka atbalsts apgrozāmo līdzekļu plūsmas nodrošināšanai uzņēmumiem netika pietiekami mērķēts un kontrolēts. Rezultātā pastāvēja risks, ka atbalstu varēja saņemt arī tie uzņēmumi, kuru apgrozījuma kritums nebija tieši saistīts ar Covid-19 izplatību valstī. Turklāt, tika konstatētas nepilnības piemaksu piešķiršanā sociālās aprūpes centru (SAC) personālam pašvaldībās, kur piemaksas bija zemākas nekā valsts SAC. Līdzīga problēma tika konstatēta izglītības nozarē, kur katra mācību iestāde izmantoja dažādas pieejas, piešķirot vienreizējo 300 eiro atbalstu personālam, tāpēc rezultātā, pildot vienādus pienākumus, piemaksas dažādās mācību iestādēs bija atšķirīgas.

Padome uzsver, ka EK fiskālais regulējums, kas stāsies spēkā tikai 2023. gadā, paredz pakāpenisku atgriešanos pie parastā fiskālā režīma. **Tāpēc Padome aicina valdību arī turpmāk būt fiskāli atbildīgai un pēc iespējas atbalstīt tieši mazāk sociāli aizsargātas sabiedrības grupas, ņemot vērā potenciālo inflācijas pieaugumu un tās ietekmi uz ekonomiku.**

Fiskālās disciplīnas padomes priekšsēdētāja

Inna Šteinbuka

²⁸ Valsts kontrole par atbalsta izlietojumu. Pieejams: [Finansējums Covid-19 krīzes pārvarēšanai izlietots bez būtiskiem pārkāpumiem; trūkumi – atsevišķos gadījumos | Valsts Kontrole \(lrvk.gov.lv\)](#), skatīts: 22/06/2022